



APSTINENCIJA NA IZBORIMA ZA HRVATSKI SABOR 2003. GODINE: TKO I ZAŠTO NIJE GLASOVAO?

Vesna LAMZA POSAVEC
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 324(497.5)"2003":316.346
31.019.5(497.5)"2003":329

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 8. 4. 2004.

Provedenom se analizom nastojala provjeriti pretpostavka da se osobe koje ne namjeravaju glasovati na izborima prema demografskim i socijalnim osobinama te nekim pokazateljima zanimanja za politiku i političkih stavova razlikuju od osoba koje su im se spremne odazvati. Podaci su prikupljeni u sklopu opsežnih istraživanja javnoga mnijenja provedenih na probabilistički izabranim uzorcima punoljetnoga stanovništva Hrvatske potkraj 2002. godine te uoči saborskih izbora 2003. godine. U slučaju obiju skupina podataka rezultati deskriptivne i diskriminativne analize pokazuju da izborne apstinente nije opravdano promatrati kao homogenu skupinu ujednačenih osobina i razloga neodazivanja izborima, nego kao različite, specifično definirane segmente. U analiziranoj izbornoj situaciji u tom je smislu opravdano govoriti o dvije osnovne skupine apstinencata: za prvu su karakteristični relativno slabo opće zanimanje za politiku i niska razina očekivanja u svezi s mogućim pozitivnim posljedicama izbora (na temelju čega se značajno razlikovala i od mogućih glasača trenutačno vladajućih stranaka i od oporbenu orijentiranih birača), dok drugu najbolje opisuju nepovoljni stavovi spram aktualne vlasti i opće društvene situacije (prema kojima je ta skupina uočljivo nalikovala potencijalnim glasačima tada oporbenih stranaka, a značajno se razlikovala od pristaša stranaka trenutačno vladajuće koalicije).



Vesna Lamza Posavec, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Vesna.Lamza@pilar.hr

desetljeća povećao zanimanje znanstvenika za obuhvatnije objašnjenje izborne apstinencije kao sastavnoga dijela izbornoga ponašanja i šire shvaćene političke participacije. Na najopćenitijoj razini, u znanstvenim analizama odazivanja ili neodazivanja političkim izborima uglavnom se prepoznaju dva temeljna pristupa: makroanalitički, u skopu kojega se izborna participacija promatra kao posljedica različitih čimbenika širega društvenog konteksta, te mikroanalitički, zainteresiran ponajprije za osobine i stavove glasača kao moguće odrednice njihova izbornog ponašanja. Na razini makroanalize sudjelovanje na izborima povezuje se s brojnim političkim, ekonomskim, institucionalnim i drugim društvenim odrednicama, kao što su demokratičnost države i društva (jednostranački ili višestranački sustav, razvijenost demokratskih odnosa i institucija), politički sustav vlasti (parlamentarni ili predsjednički), ekonomska razvijenost, brojnost stanovništva, gustoća naseljenosti, izborna razina (lokalna, regionalna, nacionalna, razina EU), izborni zakon, vrsta i tip izbora (parlamentarni ili predsjednički, odnosno razmjerni, većinski ili kombinirani izbori), aktualna ponuda izbornih mogućnosti i sl. Na razini mikroanalize izborna se participacija pak promatra kao individualni čin na koji mogu utjecati mnogi socijalni, demografski i psihološki čimbenici, na temelju kojih se, u okvirima istoga društvenog konteksta, pokušavaju objasniti razlike među pojedincima koji glasuju ili ne glasuju na političkim izborima. Iako su obično analitički odvojeni, takvi se pristupi u velikoj mjeri međusobno dopunjuju, omogućujući tako potpunije razumijevanje najvažnijih odrednica izbornoga ponašanja (vidjeti Pearea, 2002.).

Mikroanalitički pristup u proučavanju izborne apstinencije (za koji smo u ovom radu ponajprije zainteresirani) rezultirao je brojnim teorijskim postavkama kojima se ta pojava nastoji objasniti s različitih disciplinarnih ili problemskih stajališta. Sukladno uobičajenoj podjeli, većina takvih postavki može se promatrati u nekom od tri dominantna teorijska okvira – sociološke, psihološke i ekonomske teorije, postavke kojih se i općenito smatraju glavnim teorijskim pristupima u objašnjenju izbornoga ponašanja (npr. Lyons i Sinnott, 2003.; Šiber, 2003.; Whiteley i sur., 2004.).

Zagovornici sociološkoga pristupa (teorije socijalnoga determinizma) ističu važnost društvenoga konteksta te socijalnih i demografskih osobina glasača kao bitnih odrednica pripadnosti određenoj društvenoj skupini koja utječe na oblikovanje političkih sklonosti i individualnu izbornu participaciju (vidjeti Whiteley i sur., 2004.). Ključne su varijable pritom životna dob glasača (s porastom dobi povećava se političko iskustvo i osjećaj pripadnosti zajednici, pa stoga i vjerojatnost izborne participacije) te njihov socioekonomski i obrazovni status (socioekonomska i obrazovna deprivacija mogu biti uzro-

kom socijalne i političke isključenosti i tako povećati vjerojatnost izborne apstinencije), a veliku važnost mogu imati i neke druge osobine glasača, poput rasne i etničke pripadnosti, religijskog usmjerenja i slično.

Za razliku od toga, psihološke su teorije usmjerene na prepoznavanje motiva zbog kojih ljudi izlaze ili ne izlaze na izbore, odnosno identifikaciju društvenih i političkih stavova kojima bi se takve razlike u izbornom ponašanju mogle objasniti.

U sklopu te teorijske perspektive pozornost analitičara usmjerena je ponajprije na odnos glasača spram aktualne politike i opće društvene situacije, sklonost pojedinim političkim strankama i kandidatima, vrednovanje poruka izborne kampanje itd. Prema modelu kognitivnog angažmana ili mobilizacije (vidjeti Whiteley i sur., 2004.), jednom od karakterističnih pristupa unutar psihološkoga teorijskog okvira, u tom su smislu osobito važni političko znanje i opće zanimanje za politiku. Dosljedno tome, izbornoj su participaciji u načelu skloniji obrazovaniji, politički zainteresiraniji i upućeniji pojedinci koji se češće izlažu političkim informacijama te su spremniji na njih reagirati (npr. glasovanjem na izborima) nego neobrazovane, nezainteresirane i nedostatno politički informirane osobe. Ipak, vrsta reakcije politički zainteresiranoga dijela glasačkoga tijela u velikoj mjeri ovisi o evaluaciji političkih informacija, osobito o vrednovanju politike aktualne vlasti, a ovisno o načelnim političkim sklonostima, nezadovoljstvo njezinim djelovanjem u nekim okolnostima može povećati, a u drugima smanjiti, vjerojatnost izlaska na izbore.

Sukladno ekonomskim objašnjenjima glasačkoga ponašanja, odnosno teoriji racionalnog izbora (Downs, 1957.; Riker i Ordeshook, 1968.) kao njihovoj središnjoj i najčešće citiranoj ideji, izborna participacija ili apstinencija rezultat su racionalne odluke pojedinca utemeljene na prosudbi "troškova" i "dobiti" od sudjelovanja na izborima. Ako pojedinac procjenjuje da su troškovi (npr. odlazak na biralište, utrošeno vrijeme) veći od očekivanih dobiti (dojam o utjecaju vlastita glasa na rezultate izbora, odnosno očekivana dobit od pobjede preferirane izborne mogućnosti), skloniji je apstiniranju od glasanja nego izlasku na biralište i obratno. U skladu s postavkama spacijalnoga modela (Downs, 1957.; Brody i Page, 1973.; Hinich i Munger, 1995. – citirano prema Aarts i Wessels, 2002.; Merrill i Grofman, 1999.), izravne izvedenice teorije racionalnog izbora, glasači su ponajprije skloni apstinirati kad ne nalaze zadovoljavajuću izbornu ponudu, jer ni jednu od ponuđenih mogućnosti ne smatraju dovoljno bliskom svojoj idealnoj predodžbi (alijenacija), odnosno kad ne vide većih razlika između pojedinih izbornih mogućnosti pa im je svejedno tko će pobijediti (indiferentnost).¹ Promatrana u terminima očekivanih dobiti, apstinencija bi, prema mišljenju nekih autora

(npr. Aarts i Wessels, 2002.), mogla dodatno ovisiti i o procjeni važnosti izbora (time bi se moglo objasniti zašto je odziv na lokalne izbore u pravilu slabiji nego na nacionalne), odnosno o dojmu glasača da su rezultati izbora već odlučeni, pa je njihov glas ionako bez ikakve važnosti. Na ekonomskim teorijama izborne participacije zasniva se i tzv. situacijsko objašnjenje (vidjeti Lyons i Sinnott, 2003.), u kojemu se naglašava da na izborni odziv utječu i "troškovi" poput termina održavanja izbora (radni dan ili vikend, dužina otvorenosti birališta), dostupnost izbornoga mjesta, mogućnost glasovanja poštom i sl.

Empirijske provjere pokazale su da ni jedna od spomenutih teorija ne može potpuno objasniti odluku o sudjelovanju ili nesudjelovanju na izborima,² ali da svaka od njih, na specifičan način, pridonosi njezinu ukupnom razumijevanju. Stoga se recentna empirijska istraživanja izborne apstinencije (participacije) najčešće zalažu za eklektički pristup, uzimajući u obzir najvažnije postavke svih vodećih teorija izbornoga ponašanja (npr. Hughes i Conway, 1997.; Adams i Merrill, 2003.; Lyons i Sinnott, 2003.; Sinnott, 2003.). Pritom se, s jedne strane, ističe da se osobna odluka o glasovanju ili neglasovanju temelji na individualnim resursima (sociološko viđenje), s druge se strane naglašava važnost elemenata političke mobilizacije (psihološki pristup), a s treće se govori o važnosti instrumentalne motivacije (teorija racionalnog izbora). Dosljedno tome, iole ambicioznije istraživanje individualnih aspekata izborne apstinencije, kao i izbornoga ponašanja uopće, moralo bi obuhvatiti nešto širi popis socijalnih, demografskih, psiholoških i situacijskih čimbenika za koje se očekuje da bi, ovisno o konkretnoj izornoj situaciji, mogli u većoj ili manjoj mjeri utjecati na odluku o sudjelovanju na izborima.

Bez obzira na to koliko obuhvatno bila teorijski utemeljena, anketna i slična empirijska istraživanja izborne apstinencije jasno su artikulirala još jednu spoznaju koja je u teorijskim pristupima uglavnom nedostatno naglašena. Dok su modeli izborne participacije često usmjereni prema cijelom glasačkom tijelu, implicitno podrazumijevajući da svi glasači reagiraju na istu skupinu čimbenika i da to čine na sličan način (Bannon, 2003.), istraživanja su pokazala da različite skupine glasača pristupaju politici i izbornom odlučivanju s različitih stajališta (Pattie i Johnston, 2001.). Drukčije rečeno, izborni apstinenti nipošto nisu homogena skupina ni u sociodemografskom ni u psihološkom i političkom smislu, nego ih je puno opravdanije promatrati kao različite, specifično definirane segmente. Iako na određenu segmentaciju apstinenta upućuje već i autor izvorne teorije racionalnog izbora A. Downs (1957.), dijeleći ukupno izorno tijelo na uobičajene glasače, epizodne glasače (odnosno epizodne neglasače) i redovite neglasače, a predstavnici tzv. Michiganske škole u svojoj znamenitoj

istraživačkoj studiji (Campbell i sur., 1960.) postavljaju osnovu za razlikovanje strukturalnih i konjunkturalnih (ne)glasača (predispozicijski određenih ili vođenih kratkoročnim utjecajima),³ u nekim je novijim istraživanjima izdvojeno i do desetak kategorija izbornih apstinencija, definiranih različitim socijalnim, sociopsihološkim i sociopolitičkim odrednicama (npr. Viros, 1994.),⁴ odnosno glavnim razlozima neodazivanja izborima (Diplock, 2002.; Bannon, 2003.).

U svezi s empirijskim istraživanjima izborne participacije valja ipak upozoriti i na jedno od važnih spoznajnih ograničenja, povezanih s određenim metodologijskim poteškoćama koje se u pravilu pojavljuju u realizaciji svih anketnih i sličnih istraživanja izbornoga ponašanja i javnoga mnijenja uopće. Istraživačko iskustvo, naime, pokazuje da je odziv na takva istraživanja značajno povezan sa zanimanjem za politiku i izbore, odnosno da politički nezainteresirane osobe i one sklone izornoj apstinenciji razmjerno češće odbijaju sudjelovati u anketi nego politički zainteresirani pojedinci, pa je stoga velik dio izbornih apstinencija u pravilu nedostupan za analizu. Usprkos tom ograničenju, na koje upućuju brojne američke i europske izborne studije (vidjeti Aarts i Wessels, 2002.), a i u nas je donekle empirijski elaborirano (Lamza Posavec, 1997.), anketna i slična empirijska istraživanja ipak mogu otkriti mnogo socijalnih osobina, stavova i obrazaca ponašanja važnih za razumijevanje neodazivanja na izbore i za izorno ponašanje uopće.

U sklopu ovoga rada opisan je pokušaj razmjerno obuhvatne analize izborne apstinencije, konceptijski utemeljene na bitnim postavkama opisanih mikro-analitičkih teorijskih pristupa. Budući da je riječ o u nas još znanstveno neistraženoj pojavi, takav se eklektički pristup činio logičnim i nužnim. Analiza se odnosi na izbore za Hrvatski sabor u studenom 2003. godine, a zasniva se na rezultatima dvaju opsežnih istraživanja javnoga mnijenja provedenih u razdobljima prije održavanja izbora (Lamza Posavec i sur., 2002., 2003.). Osim načelnih spoznajnih ograničenja u svezi s već spomenutom korelacijom izborne i anketne apstinencije, uz raspoloživu analitičku građu mogle bi se vezivati i određene rezerve koje proizlaze iz okolnosti da je riječ o predizbornim, a ne o poslijeizbornim istraživanjima, odnosno da su analizom obuhvaćene osobe koje su u anketi izjavile da ne namjeravaju glasovati na izborima, a ne one koje im se doista nisu odazvale. Za razliku od prethodnog, posljednje ograničenje ne smatramo osobito važnim jer, kao što to pokazuje iskustvo brojnih istraživača, ni poslijeizborne ankete ne mogu osigurati potpuno valjane rezultate o stvarnom sudjelovanju na izborima.⁵ Uz to, drugo je od analiziranih istraživanja završeno samo tri dana prije održavanja izbora te je stoga, što se reprezentativ-

nosti obuhvaćenoga termina tiče, njegova prognostička vrijednost zasigurno dostatno visoka. Zbog veće jasnoće i preciznosti, dobivene je rezultate ipak ispravnije interpretirati sa stajališta potencijalnih, a ne stvarnih izbornih apstinenata, iako je vrlo vjerojatno da se, u ovom slučaju, te dvije kategorije u velikoj mjeri međusobno preklapaju.

CILJEVI ISTRAŽIVNJA

Istraživanjem se nastojala provjeriti pretpostavka da se osobe koje ne namjeravaju glasovati na izborima prema nekim pokazateljima socijalnoga statusa, zanimanja za politiku i političkih stavova razlikuju od osoba koje su im se spremne odati. Osim odgovora na tako definirano glavno pitanje, u dodatnom su se dijelu pokušali identificirati i osnovni razlozi neodazivanja na izbore, kako se o njima očituju potencijalni apstinenti obuhvaćeni provedenim istraživanjima.

METODA

Uzorak i provedba istraživanja

Zbog veće pouzdanosti rezultata, analiza se temelji na dvije nezavisne skupine podataka – rezultatima istraživanja javnoga mnijenja iz studenog/prosinca 2002. i studenog 2003. godine (drugo je istraživanje provedeno u posljednja dva tjedna, a završeno tri dana prije održavanja izbora). Oba je istraživanja proveo Institut društvenih znanosti Ivo Pilar kombiniranom metodom usmene ankete i tajnog izjašnjavanja na probabilistički izabranom, višestapno stratificiranom uzorku punoljetnoga stanovništva Hrvatske. Uzorkom istraživanja iz 2002. godine obuhvaćeno je 3508, a istraživanjem 2003. godine 1248 ispitanika (Lamza Posavec i sur., 2002., 2003.).

Varijable/anketna pitanja

U glavnom dijelu analize ispitanici su podijeljeni u tri skupine – potencijalne glasače tada vladajuće koalicije, potencijalne glasače oporbenih stranaka i potencijalne apstinente. Razlikovanje potencijalnih glasača vladajućih stranaka i potencijalnih glasača oporbe provedeno je s namjerom da se osigura detaljniji uvid u specifične razlikovne osobine i stavove vjerojatnih izbornih apstinenata nego što bi to bilo moguće njihovim uspoređivanjem sa skupinom potencijalnih glasača u cjelini. Razvrstavanje ispitanika u spomenute kategorije temelji se na anketnim odgovorima o namjeri izlaska na sljedeće parlamentarne izbore, odnosno namjeri glasanja za određenu političku stranku. Dosljedno tim podacima, u sklopu ovoga rada potencijalnim apstinentima držimo osobe koje su u anketi izjavile da vjerojatno ili sigurno neće glasovati na

izborima, potencijalnim glasačima vladajućih stranaka one osobe koje su, sukladno vlastitu iskazu, namjeravale sigurno ili vjerojatno izići na izbore i glasovati za neku od stranaka tada vladajuće koalicije (SDP, HNS, HSS, LS, Libra), a mogućim glasačima oporbe one ispitanike koji su izjavili da će sigurno ili vjerojatno glasovati na izborima i opredijeliti se za HDZ ili neku drugu oporbenu stranku.

Skupinom prediktorskih varijabli obuhvaćeni su odgovori na anketna pitanja za koja se na temelju dominantnih teorijskih postavki i empirijskih spoznaja iz znanstvene literature, kao i uvažavanjem nekih specifičnosti analizirane izborne situacije te općih političkih i društvenih okolnosti, moglo opravdano očekivati da će dobro razlikovati skupine potencijalnih glasača od skupine potencijalnih apstinenata. Zbog nekih razlika u sadržaju anketnih upitnika, analizirana građa iz 2002. i 2003. godine donekle se razlikuje prema broju i vrsti obuhvaćenih prediktorskih varijabli.

Iz istraživanja 2002. godine u analizu su uključeni odgovori na ukupno 18 anketnih pitanja koja se mogu svrstati u tri tematske cjeline: (1) demografske i socijalne osobine ispitanika: spol; dob; naobrazba; rezidencijalno podrijetlo (stupanj urbaniziranosti mjesta odrastanja); prihod po članu kućanstva; (2) interes za politiku i izbore: samoprocjena informiranosti o politici; izlazak na izbore 2000.; članstvo u strankama; (3) vrednovanje aktualne vlasti i opće društvene situacije: opće mišljenje o aktualnoj vlasti; povjerenje u učinkovitost Vlade (njezinu sposobnost da izvede Hrvatsku iz krize); mišljenje o predsjedniku Republike; mišljenje o predsjedniku Vlade; mišljenje o predsjedniku Sabora; mišljenje o ispunjenju izbornih obećanja; zadovoljstvo ostvarenjem društvenih ciljeva (predočen popis od 28 ciljeva, ostvarenje kojih je ocijenjeno na ljestvici Likertova tipa); zadovoljstvo nekim potezima i odlukama aktualne hrvatske Vlade (predočen popis od sedam poteza/odluka uz primjenu Likertove ljestvice); procjena razvitka opće situacije u Hrvatskoj; procjena društvenoga pesimizma, odnosno optimizma.

Iz anketne građe prikupljene istraživanjem 2003. godine za analizu su izdvojeni i odgovori na 18 anketnih pitanja, svrstani u četiri tematske cjeline: (1) demografske i socijalne osobine ispitanika: spol; dob; naobrazba; rezidencijalno podrijetlo (stupanj urbaniziranosti mjesta odrastanja); prihod po članu kućanstva; (2) interes za politiku i izbore: praćenje informacija o izborima; izlazak na izbore 2000.; članstvo u strankama; (3) vrednovanje aktualne vlasti i opće društvene situacije: opće mišljenje o aktualnoj vlasti; povjerenje u učinkovitost Vlade (sposobnost da izvede Hrvatsku iz krize); mišljenje o predsjedniku Republike; mišljenje o predsjedniku Vlade; mišljenje o predsjedniku Sabora; mišljenje o ispunjenju izbornih o-

bećanja; percepcija glavnih društvenih problema (predočen popis od 32 problema, izrazitost kojih je ocijenjena na ljestvici od tri stupnja); procjena razvitka opće situacije u Hrvatskoj; procjena društvenoga pesimizma, odnosno optimizma; (4) očekivane promjene nakon predstojećih izbora u svezi s: političkim slobodama; ljudskim pravima; životnim standardom; sigurnosti građana i imovine; društvenom pravdom; međunarodnim ugledom zemlje; društvenim moralom i poštenjem.

Dodatni dio analize (deklarirani razlozi izborne apstinencije) u oba se istraživanja temelji na pitanju od šest ponuđenih razloga neodazivanja na izbore (izdvojenih na osnovi rezultata intervjuiranja provedenog u orijentacijskoj fazi istraživanja), važnost kojih su, kao moguće razloge svoje odluke, potencijalni apstinenci ocjenjivali na skali od pet stupnjeva.

Obradba rezultata

Za potrebe analize anketni su podaci reskalirani – za svako obuhvaćeno pitanje (prediktorsku varijablu) odgovori su poređani po intenzitetu, od najmanjeg do najvećeg, a odgovorima "ne znam", "ne sjećam se" i "nemam određena stava" pridružene su srednje numeričke vrijednosti. Odgovori na pitanja o zadovoljstvu ostvarenjem društvenih ciljeva te nekim odlukama i potezima aktualne vlasti (istraživanje 2002. godine), odnosno percepciji društvenih problema (istraživanje 2003.), podvrgnuti su postupku faktorske analize, a u daljnju su obradbu uključeni logički interpretabilni faktori.

Na prvoj razini glavnoga dijela analize (razlikovanje potencijalnih glasača tada vladajuće koalicije, potencijalnih glasača tadašnje oporbe i potencijalnih apstinenata) određene su srednje skalne vrijednosti, a značajnosti razlika testirane jednosmjernom analizom varijance. Na drugom je koraku primijenjena metoda diskriminativne analize, kojom se, s pomoću obuhvaćenih pokazatelja socijalnoga statusa, političke zainteresiranosti te političkih stavova i očekivanja, pokušalo izdvojiti glavne razlikovne dimenzije promatranih skupina ispitanika.

I za deklarirane razloge izborne apstinencije izračunane su srednje skalne vrijednosti, a potom je, na temelju rezultata jednosmjerne analize varijance, za svaki od obuhvaćenih razloga određen relativni rang u odnosu prema ostalima.

REZULTATI I RASPRAVA

Osobine i stavovi potencijalnih apstinenata

Već na prvoj razini analize rezultati pokazuju da se osobe, koje u provedenim anketama izražavaju sklonost izbornoj apstinenciji, prema većini obuhvaćenih prediktorskih varijabli značajno razlikuju od ispitanika koji očituju pripravnost za glasanje na izborima, bilo da je riječ o potencijalnim glasačima

trenutačno vladajućih stranaka bilo pak o osobama koje su sklone glasovati za neku od oporbenih izbornih mogućnosti. Vrlo visoka sukladnost rezultata istraživanja zabilježenih 2002. i 2003. godine, s jedne strane, povećava povjerenje u pouzdanost mogućih zaključaka analize, a, s druge, pokazuje da je, u konkretnim političkim i izbornim okolnostima, segmentiranje biračkoga tijela na moguće glasače pojedinih stranaka i potencijalne izborne apstinate u bitnim odrednicama bilo oblikovano već i godinu dana prije održavanja izbora. Podrobni podaci o tome prikazani su u tablicama 1 i 2.

| Varijable | Raspon ljestvica | Potencijalni glasači: | | | Značajnost razlika | |
|--|---------------------|----------------------------|---------------------------|--------------------------------|-----------------------|---------|
| | | (1) vladajućih stranaka | (2) oporbenih stranaka | (3) Potencijalni apstinenti | (1):(3) | (2):(3) |
| <u>Demografske i socijalne osobine:</u> | | | | | | |
| Spol | 1-2 | 1,55 | 1,49 | 1,56 | - | * |
| Dob | 1-5 | 3,25 | 3,25 | 3,12 | - | - |
| Naobrazba | 1-3 | 2,04 | 1,92 | 1,88 | ** | - |
| Rezidencijalno podrijetlo (stupanj urbaniziranosti mjesta odrastanja) | 1-3 | 1,71 | 1,65 | 1,65 | - | - |
| Prihod po članu kućanstva | 1-7 | 3,80 | 3,53 | 3,37 | ** | - |
| <u>Interes za politiku i izbore:</u> | | | | | | |
| Samoprocjena informiranosti o politici | 1-3 | 2,22 | 2,15 | 1,89 | ** | ** |
| Izlazak na izbore 2000. | 1-3 | 2,85 | 2,77 | 2,32 | ** | ** |
| Članstvo u strankama | 1-2 | 0,06 | 0,14 | 0,03 | ** | ** |
| <u>Vrednovanje aktualne vlasti i opće društvene situacije:</u> | | | | | | |
| Opće mišljenje o aktualnoj vlasti | 1-5 | 3,10 | 2,02 | 2,10 | ** | - |
| Povjerenje u učinkovitost Vlade | 1-3 | 1,85 | 1,36 | 1,38 | ** | - |
| Mišljenje o predsjedniku Republike | 1-5 | 3,98 | 2,81 | 3,25 | ** | ** |
| Mišljenje o predsjedniku Vlade | 1-5 | 3,54 | 2,33 | 2,56 | ** | ** |
| Mišljenje o predsjedniku Sabora | 1-5 | 3,80 | 3,08 | 3,13 | ** | - |
| Mišljenje o ispunjenju izbornih obećanja | 1-5 | 2,42 | 1,79 | 1,82 | ** | - |
| Zadovoljstvo rješavanjem egzistencijalnih problema (f) | -1,70 do 4,39 | 0,97 | 0,85 | 0,86 | ** | - |
| Zadovoljstvo razvitkom demokracije i poštivanjem ljudskih prava (f) | -2,45 do 2,47 | 0,15 | 0,01 | -0,14 | ** | ** |
| Zadovoljstvo ostvarenjem eksplicitnih političkih ciljeva (f) | -2,83 do 2,30 | 0,24 | -0,22 | 0,00 | ** | ** |
| Zadovoljstvo zaštitom ugroženih područja i skupina (f) | -2,20 do 2,77 | 0,13 | -0,08 | -0,05 | ** | - |
| Zadovoljstvo rješavanjem problema proizišlih iz rata u RH (f) | -2,31 do 2,58 | 0,39 | -0,26 | -0,10 | ** | ** |
| Zadovoljstvo rješavanjem problema sa Slovenijom (f) | -1,86 do 2,64 | 0,22 | -0,17 | -0,04 | ** | ** |
| Procjena razvitka opće situacije u Hrvatskoj | 1-4 | 2,09 | 1,67 | 1,75 | ** | ** |
| Procjena društvenoga pesimizma/optimizma | 1-3 | 1,64 | 1,47 | 1,44 | ** | - |
| Broj ispitanika | - | 1009 | 1089 | 967 | - | - |

** p<0,01; * p<0,05

TABLICA 1
Prosjeci varijabli u skupinama potencijalnih glasača stranaka vladajuće koalicije, potencijalnih glasača oporbenih stranaka i potencijalnih apstinenta – istraživanje 2002. godine

391

Uspoređivanje prosjeka obuhvaćenih prediktorskih varijabli ponajprije otkriva da su osobe nesklone izbornoj participaciji i općenito manje zainteresirane za politiku i izbore nego ispitanici koji su izrazili namjeru izlaska na predstojeće izbore,⁶ bez obzira na to namjeravaju li glasovati za neku od stranaka tada vladajuće koalicije ili pak za neku oporbenu stranku. U usporedbi s obje skupine potencijalnih glasača, mogući izborni apstinenti značajno su slabije informirani o po-

U **TABLICA 2**
 Prosjeci varijabli u skupinama potencijalnih glasača stranaka vladajuće koalicije, potencijalnih glasača oporbenih stranaka i potencijalnih apstinenata – istraživanje 2003. godine

litici, odnosno manje upućeni na praćenje informacija o predstojećim izborima, razmjerno manje ih je glasovalo na izborima 2000. godine i značajno su rjeđe članovi političkih stranaka. Uz to, podaci iz razdoblja koje je neposredno prethodilo izborima (istraživanje 2003.) dosljedno pokazuju da su uz predstojeće izbore vezivali i značajno manja očekivanja nego obje od razlikovanih skupina glasača, bilo da je riječ o mogućem poboljšanju situacije u svezi s političkim slobodama i poštivanjem ljudskih prava, podizanjem životnoga standarda stanovništva i međunarodnim ugledom zemlje ili pak sigurnosti građana i imovine, socijalnom pravdom, odnosno društvenim moralom i poštenjem.

| Varijable | Raspon ljestvica | Potencijalni glasači: | | | Značajnost razlika | |
|--|------------------|-------------------------|------------------------|-----------------------------|--------------------|---------|
| | | (1) vladajućih stranaka | (2) oporbenih stranaka | (3) Potencijalni apstinenti | (1):(3) | (2):(3) |
| Demografske i socijalne osobine: | | | | | | |
| Spol | 1-2 | 1,56 | 1,50 | 1,56 | - | - |
| Dob | 1-5 | 3,27 | 3,45 | 2,84 | ** | ** |
| Naobrazba | 1-3 | 2,05 | 1,83 | 1,78 | ** | - |
| Rezidencijalno podrijetlo (stupanj urbaniziranosti mjesta odrastanja) | 1-3 | 1,78 | 1,55 | 1,72 | - | * |
| Prihod po članu kućanstva | 1-7 | 4,00 | 3,66 | 3,60 | * | - |
| Interes za politiku i izbore: | | | | | | |
| Praćenje informacija o izborima | 1-3 | 1,80 | 1,86 | 1,28 | ** | ** |
| Izlazak na izbore 2000. | 1-3 | 2,78 | 2,76 | 2,23 | ** | ** |
| Članstvo u strankama | 1-2 | 0,06 | 0,13 | 0,00 | ** | ** |
| Vrednovanje aktualne vlasti i opće društvene situacije: | | | | | | |
| Opće mišljenje o aktualnoj vlasti | 1-5 | 3,37 | 2,11 | 2,48 | ** | ** |
| Povjerenje u učinkovitost Vlade | 1-3 | 2,41 | 1,54 | 1,73 | ** | * |
| Mišljenje o predsjedniku Republike | 1-5 | 4,13 | 2,81 | 3,13 | ** | * |
| Mišljenje o predsjedniku Vlade | 1-5 | 3,60 | 2,22 | 2,63 | ** | ** |
| Mišljenje o predsjedniku Sabora | 1-5 | 3,48 | 2,55 | 2,84 | ** | * |
| Mišljenje o ispunjenju izbornih obećanja | 1-5 | 3,03 | 1,98 | 2,16 | ** | * |
| Percepcija egzistencijalnih problema (f) | -4,68 do 1,39 | -0,21 | 0,11 | -0,04 | * | - |
| Percepcija problema u funkcioniranju demokracije i poštivanju ljudskih prava (f) | -1,88 do 1,95 | -0,17 | 0,09 | 0,22 | ** | - |
| Percepcija problema u odnosu države prema regijama i funkcioniranju lokalne vlasti (f) | -2,61 do 1,93 | -0,11 | 0,06 | -0,02 | - | - |
| Percepcija gospodarskih i razvojnih problema (f) | -3,37 do 2,12 | -0,14 | 0,09 | -0,05 | - | - |
| Percepcija problema proizšlih iz rata u RH (f) | -2,26 do 1,55 | -0,32 | 0,18 | 0,06 | ** | - |
| Procjena razvitka opće situacije u Hrvatskoj | 1-4 | 2,41 | 1,84 | 1,91 | ** | - |
| Procjena društvenoga pesimizma/optimizma | 1-3 | 1,81 | 1,64 | 1,53 | ** | - |
| Očekivane promjene nakon izbora: | | | | | | |
| Političke slobode | 1-4 | 2,29 | 2,31 | 2,09 | ** | ** |
| Ljudska prava | 1-4 | 2,28 | 2,32 | 2,10 | ** | ** |
| Životni standard | 1-4 | 2,29 | 2,35 | 2,04 | ** | ** |
| Sigurnost građana i imovine | 1-4 | 2,26 | 2,29 | 2,06 | ** | ** |
| Društvena pravda | 1-4 | 2,24 | 2,28 | 2,05 | ** | ** |
| Međunarodni ugled | 1-4 | 2,33 | 2,33 | 2,12 | ** | ** |
| Društveni moral i poštenje | 1-4 | 2,23 | 2,27 | 2,03 | ** | ** |
| Broj ispitanika | - | 375 | 442 | 172 | - | - |

** p<0,01; * p<0,05

Iako su prema većini obuhvaćenih političkih stavova potencijalni izborni apstinenti smješteni između afirmativnije raspoloženih pristaša vladajuće koalicije i uočljivo kritičnije o-

porbe, u analiziranoj su izbornoj situaciji u cjelini ipak bili sličniji oporbeno orijentiranim glasačima. Tako u oba analizirana istraživanja mogući neglasači izražavaju značajno nepovoljnije mišljenje o aktualnoj hrvatskoj vlasti i njezinim vodećim akterima (predsjednici Republike, Vlade i Sabora), imaju značajno manje povjerenja u tadašnju hrvatsku Vladu i uočljivo su nezadovoljniji realizacijom izbornih obećanja nego potencijalni glasači vladajućih stranaka (sve su razlike značajne na razini $p < 0,01$), a o većini se tih pitanja očituju podjednako ili tek nešto povoljnije ($p < 0,05$) nego mogući glasači tadašnjih oporbenih stranaka.

Slične se razlike zapažaju i u vrednovanju općega stanja u društvu, utemeljenog na iskazanom stupnju zadovoljstva rješavanjem bitnih ciljeva zemlje (istraživanje 2002. godine), percepciji glavnih društvenih problema (istraživanje 2003.) te ocjeni razvitka ukupne društvene situacije i prevladavajućega javnog raspoloženja. Kao što to pokazuju rezultati istraživanja iz 2002. godine, u usporedbi s potencijalnim glasačima vladajućih stranaka mogući su izborni apstinenti značajno manje zadovoljni rješavanjem svih analizom izdvojenih skupina problema od onih koji se odnose na osnovna egzistencijalna pitanja (borba protiv nezaposlenosti, podizanje životnog standarda, stvaranje uvjeta za dobru budućnost mladih, rješavanje socijalnih problema itd.),⁷ i eksplicitne političke ciljeve (politička neovisnost zemlje, obrambena sposobnost, održavanje veza s iseljenom Hrvatskom, međunarodni ugled), razvitak demokracije i poštivanje ljudskih prava (uključujući manjinska prava, slobodu medija i sl.) te zadovoljstvo zaštitom ugroženih područja i društvenih skupina (obnova ratom porušenih područja, zaštita stradalnika Domovinskog rata, umirovljenika i hrvatskog stanovništva u BiH) do onih proizišlih iz rata u Republici Hrvatskoj (odnos prema BiH te Srbiji i C. Gori, odnos prema Domovinskom ratu i Haškom sudu) i aktualnih odnosa s Republikom Slovenijom (rješavanje problema u vezi s Piranskim zaljevom i granicama uopće, rješavanje gospodarskih problema). Na vrlo sličan zaključak upućuju i razlikovno nešto slabiji podaci o percepciji glavnih društvenih problema iz 2003. godine (prema potencijalnim glasačima vladajućih stranaka, potencijalni apstinenti značajno češće percipiraju probleme u funkcioniranju demokracije i poštivanju ljudskih prava te one proizišle iz rata u Republici Hrvatskoj, a nešto učestalije i osnovne egzistencijalne probleme)⁸ i rezultati obaju analiziranih istraživanja o vrednovanju opće društvene situacije i procjeni prevladavajućega javnog raspoloženja (osobe sklone neodazivanju na izbore značajno češće drže da se društvena situacija pogoršava i da u javnosti prevladava pesimističko raspoloženje nego što to misle mogući glasači stranaka vladajuće koalicije). U usporedbi s time, razlike prema i-

spitanicima koji izražavaju sklonost nekoj od oporbenih izbornih mogućnosti u cjelini su nedosljednije i puno manje izražene: dok se u istraživanju 2002. godine o realizaciji eksplicitnih političkih ciljeva, rješavanju problema proizišlih iz rata u Hrvatskoj i aktualnoj politici prema Sloveniji mogući apstinenti izjašnjavaju povoljnije nego potencijalni glasači oporbenih stranaka, a o funkcioniranju demokracije i poštivanju ljudskih prava značajno nepovoljnije, u svezi sa zadovoljstvom rješavanjem egzistencijalnih problema i zaštitom ugroženih skupina razlike nisu statistički značajne; jednako tako nema značajnih razlika ni u percepciji bilo kojeg od analiziranih problema u istraživanju 2003. godine kao ni u procjeni općega društvenoga stanja i raspoloženja zabilježenih u oba analizirana istraživanja.

Iako, uzevši u cjelini, analizirana socijalna i demografska obilježja slabije objašnjavaju razlike između potencijalnih apstinencata i promatranih skupina glasača nego obuhvaćeni pokazatelji političkih stavova, i neki od tih podataka pokazuju da su, u analiziranoj izbornoj situaciji, potencijalni apstinenti bili nešto sličniji oporbeno naklonjenim ispitanicima nego potencijalnim glasačima trenutačno vladajućih stranaka. Pritom su glavne razlikovne varijable naobrazba ispitanika i prosječni prihod kućanstva, prema kojima, u oba istraživanja, osobe sklone izbornoj apstinenciji nalikuju mogućim glasačima oporbenih stranaka, a značajno se razlikuju (slabije su naobrazbe i nižega prihoda po članu kućanstva) od pojedinaca koji namjeravaju glasovati za neku od stranaka vladajuće koalicije. U pogledu spolne pripadnosti i rezidencijalnoga podrijetla razlike se ne pokazuju statistički značajnima ili su značajne na razini od pet posto pa upućuju tek na mogućnost da su žene⁹ (istraživanje 2002. godine) i osobe urbanoga podrijetla (istraživanje 2003.) nešto zastupljenije među potencijalnim izbornim apstinentima nego među mogućim glasačima oporbenih stranaka. I, na kraju, najveće razlike u rezultatima provedenih istraživanja zapažaju se u dobnoj pripadnosti ispitanika – dok se, u tom pogledu, prema rezultatima iz 2002. godine mogući izborni apstinenti ne razlikuju značajno ni od oporbeno raspoloženih glasača ni od pristaša vladajuće koalicije, prema istraživanju iz 2003. godine oni su u prosjeku mlađi nego pripadnici obiju promatranih glasačkih kategorija. Budući da je to jedino značajno nesuglasje među rezultatima analiziranih istraživanja, vjerujemo da nije riječ o njihovoj nedostatnoj dosljednosti, nego o stvarnoj promjeni u dijelu glasačkoga tijela koje se, u određenom trenutku, ne namjerava odazvati izborima. Moguće je, naime, da je u međuibzornom razdoblju apstiniranju sklona nešto šira skupina birača, među kojima je razmjerno više starijih osoba nego što ih je u uvjetima rela-

tivne blizine izbora. Prema rezultatima brojnih istraživanja, stariji se birači u pravilu češće odazivaju izborima (vidjeti Kasapović, 2003.; Wolfinger i Rosenstone, 1980.; Leighley i Nagler, 1992.; Whiteley i sur., 2004. i dr.), pa je stoga realno pretpostaviti da bi blizina izbora, kao jedan od potencijalnih motivacijskih čimbenika za izbornu participaciju, mogla na tu skupinu utjecati nešto više nego na osobe mlađe životne dobi.¹⁰

Osnovna zapažanja utemeljena na uspoređivanju prosječnih skalnih vrijednosti provjerena su postupkom diskriminativne analize, kojim je utvrđeno po kojim se obuhvaćenim varijablama promatrane skupine ispitanika međusobno najviše razlikuju. Na temelju podataka obaju istraživanja izdvojene su po dvije značajne diskriminativne funkcije, od kojih prva objašnjava oko 70%, a druga oko 30% razlika među promatranim skupinama birača. Struktura izdvojenih diskriminativnih funkcija prikazana je u tablicama 3 i 4.

Podaci u tablicama ponajprije prikazuju da je, u oba istraživanja, prva diskriminativna funkcija značajno određena varijablama političkih stavova, dok su projekcije socijalnih varijabli (naobrazba, prihod, rezidencijalno podrijetlo) ispod razine koja bi se mogla smatrati zadovoljavajuće pouzdanim razlikovnim objašnjenjem.¹¹ U skupini podataka iz 2002. godine najveću projekciju ima opće mišljenje o aktualnoj vlasti te mišljenje o predsjednicima Vlade i Republike, nešto manju mišljenje o ispunjenju izbornih obećanja, zadovoljstvo rješavanjem problema proizišlih iz rata u RH, opće povjerenje u Vladu, mišljenje o predsjedniku Sabora i procjena razvitka opće situacije u Hrvatskoj, a od granične su važnosti zadovoljstvo ostvaranjem eksplicitnih političkih ciljeva te rješavanjem problema sa Slovenijom. Slično tome, u istraživanju iz 2003. godine prvu diskriminativnu funkciju najbolje objašnjava opće mišljenje o vlasti, povjerenje u učinkovitost Vlade, mišljenje o predsjednicima Republike i Vlade te vrednovanje izbornih obećanja, umjereno je projicirano mišljenje o predsjedniku Sabora, a od granične je važnosti negativna projekcija percipiranih problema proizišlih iz rata u Hrvatskoj.¹²

Eksplikatorni prostor druge diskriminativne funkcije u oba je istraživanja određen varijablama interesa za politiku i izbore, a u istraživanju iz 2003. godine u manjoj mjeri i s očekivanim promjenama nakon izbora, odnosno s dobi ispitanika. U obje skupine podataka osobito su naglašene projekcije glasovanja na prethodnim izborima za Hrvatski sabor, a u istraživanju iz 2003. godine i praćenje informacija o predstojećim izborima, dok članstvo u strankama, samoprocjena opće informiranosti o politici i očekivane promjene nakon izbora imaju u objašnjenju ove funkcije tek umjerenu ili malu važnost.

| Varijable | Funkcija 1 | Funkcija 2 |
|---|------------|------------|
| Opće mišljenje o aktualnoj vlasti | 0,76 | |
| Mišljenje o predsjedniku Vlade | 0,72 | |
| Mišljenje o predsjedniku Republike | 0,61 | |
| Mišljenje o ispunjenju izbornih obećanja | 0,55 | |
| Zadovoljstvo rješavanjem problema proizišlih iz rata u RH | 0,55 | |
| Povjerenje u učinkovitost Vlade | 0,54 | |
| Mišljenje o predsjedniku Sabora | 0,48 | |
| Procjena razvitka opće situacije u Hrvatskoj | 0,48 | |
| Zadovoljstvo ostvarenjem eksplicitnih političkih ciljeva | 0,37 | |
| Zadovoljstvo rješavanjem problema sa Slovenijom | 0,30 | |
| Zadovoljstvo rješavanjem egzistencijalnih problema | 0,24 | |
| Zadovoljstvo stanjem demokracije i ljudskih prava | 0,21 | |
| Zadovoljstvo zaštitom ugroženih područja i skupina | 0,19 | |
| Prihod po članu kućanstva | 0,18 | |
| Procjena društvenoga pesimizma/optimizma | 0,19 | |
| Naobrazba | 0,17 | |
| Rezidencijalno podrijetlo | 0,06 | |
| Glasanje na izborima 2000. | | 0,67 |
| Članstvo u strankama | | 0,44 |
| Samoprocjena informiranosti o politici | | 0,39 |
| Spol | | -0,13 |
| Dob | | 0,09 |
| Kanonička korelacija | 0,51 | 0,36 |
| Značajnost | p<0,01 | p<0,01 |
| Objašnjena varijanca (%) | 69,2 | 30,8 |

● **TABLICA 3**
Struktura kanoničkih
diskriminativnih
funkcija – istraživanje
2002.

Uspoređivanje prosječnih vrijednosti za promatrane skupine ispitanika (tablica 5) i njihov razmještaj u dvodimenzionalnom prostoru (slike 1 i 2) pokazuju da u oba istraživanja prva diskriminativna funkcija najbolje razlikuje glasače tada vladajućih stranaka od ostalih skupina ispitanika. Ili, drukčije rečeno, na kontinuumu odnosa prema hrvatskoj vlasti potencijalni apstinenti i osobe sklone oporbenim strankama međusobno su bliski i značajno udaljeni od mogućih glasača vladajućih stranaka. Sukladno zaključcima deskriptivne analize, i ovi rezultati stoga otkrivaju da su potencijalni izborni apstinenti prema općim ocjenama vlasti sličniji mogućim glasačima tadašnje oporbe nego onima koji su u anketi izrazili namjeru glasovanja za neku od stranaka tada vladajuće koalicije.

Diskriminativna funkcija zainteresiranosti za politiku i izbore u oba istraživanja naglašava razlike između mogućih izbornih apstinenta i obje od razlikovanih skupina mogućih glasača. Sukladno prijašnjim zapažanjima, rezultati jasno pokazuju da su osobe nesklone izbornoj participaciji općenito manje zainteresirane za politiku i izbore te da uz njih vežu manje povoljnih očekivanja nego osobe koje namjeravaju glasovati, bilo da je riječ o potencijalnim glasačima trenutačno vladajućih stranaka bilo pak o biračima koji se očituju u prilog neke od oporbenih mogućnosti.

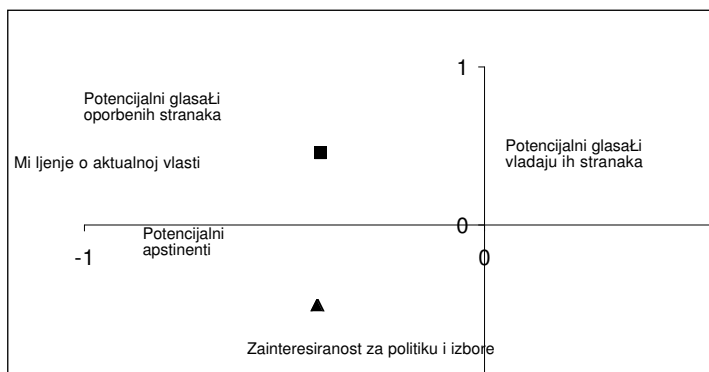
| Varijable | Funkcija 1 | Funkcija 2 |
|--|------------|------------|
| Opće mišljenje o aktualnoj vlasti | 0,71 | |
| Povjerenje u učinkovitost Vlade | 0,70 | |
| Mišljenje o predsjedniku Vlade | 0,69 | |
| Mišljenje o predsjedniku Republike | 0,68 | |
| Mišljenje o ispunjenju izbornih obećanja | 0,65 | |
| Procjena razvitka opće situacije u Hrvatskoj | 0,57 | |
| Mišljenje o predsjedniku Sabora | 0,47 | |
| Percepcija problema proizišlih iz rata u RH | -0,38 | |
| Naobrazba | 0,23 | |
| Percepcija problema u funkcioniranju demokracije i poštivanju ljudskih prava | -0,21 | |
| Percepcija gospodarskih i razvojnih problema | -0,18 | |
| Rezidencijalno podrijetlo | 0,17 | |
| Percepcija egzistencijalnih problema | -0,15 | |
| Procjena društvenoga pesimizma/optimizma | 0,15 | |
| Prihod po članu kućanstva | 0,13 | |
| Percepcija problema u odnosu države prema regijama i funkcioniranju lokalne vlasti | -0,12 | |
| Praćenje informacija o izborima | | 0,64 |
| Glasanje na izborima 2000. | | 0,62 |
| Očekivane promjene nakon izbora – životni standard | | 0,42 |
| Očekivane promjene nakon izbora – sigurnost građana i imovine | | 0,37 |
| Očekivane promjene nakon izbora – društveni moral i poštenje | | 0,36 |
| Članstvo u strankama | | 0,35 |
| Očekivane promjene nakon izbora – političke slobode | | 0,35 |
| Očekivane promjene nakon izbora – društvena pravda | | 0,35 |
| Očekivane promjene nakon izbora – ljudska prava i slobode | | 0,34 |
| Očekivane promjene nakon izbora – međunarodni ugled zemlje | | 0,32 |
| Dob | | 0,31 |
| Spol | | -0,07 |
| Procjena društvenoga pesimizma/optimizma | | - |
| Kanonička korelacija | 0,60 | 0,42 |
| Značajnost | p<0,01 | p<0,01 |
| Objašnjena varijanca (%) | 71,9 | 28,1 |

📌 **TABLICA 4**
Struktura kanoničkih diskriminativnih funkcija – istraživanje 2003.

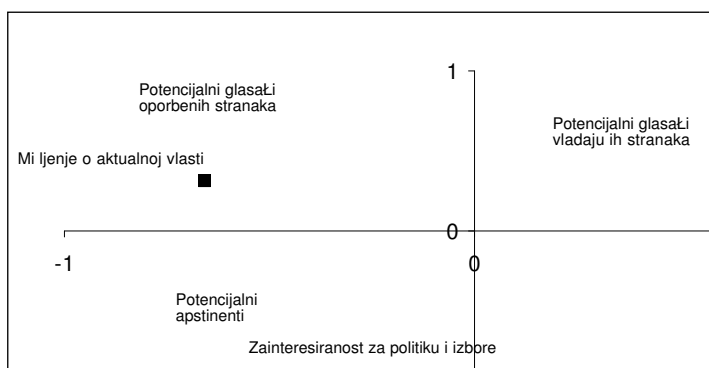
📌 **TABLICA 5**
Grupni prosjeci (centroidi) za diskriminativne funkcije

| | <u>Istraživanje 2002.</u> | | <u>Istraživanje 2003.</u> | |
|--|---------------------------|------------|---------------------------|------------|
| | Funkcija 1 | Funkcija 2 | Funkcija 1 | Funkcija 2 |
| Potencijalni glasači vladajućih stranaka | 0,86 | 0,00 | 0,94 | 0,09 |
| Potencijalni glasači oporbenih stranaka | -0,41 | 0,45 | -0,66 | 0,31 |
| Potencijalni apstinenti | -0,42 | -0,50 | -0,33 | -1,00 |

⇒ SLIKA 1
Grupni prosjeci u
prostoru diskrimi-
nativnih funkcija –
istraživanje 2002.



⇒ SLIKA 2
Grupni prosjeci u
prostoru diskrimi-
nativnih funkcija –
istraživanje 2003.



Deklarirani razlozi neodazivanja na izbore

Da bismo pitanje neodazivanja na izbore barem donekle rasvijetlili i sa subjektivnoga stajališta potencijalnih apstinena-ta, u dodatnom smo dijelu istraživanja pokušali utvrditi hijerarhiju najvažnijih razloga zbog kojih su, sukladno vlastitu iskazu, neki birači odlučili apstinirati na izborima. Iako je sadržajna struktura ponuđenih razloga utemeljena na rezultatima orijentacijskog istraživanja (individualni intervjui), obuhvaćeni popis uočljivo korespondira s bitnim postavkama teorije racionalnog izbora (Downs, 1957.), odnosno spacijalnoga modela (Downs, 1957.; Brody i Page, 1973.; Hinich i Munger, 1995.) kao njezine izravne izvedenice, a uključuje i osnovnu varijablu psihologijskih teorija izbornoga ponašanja. Zanimajući ovom prilikom moguće "troškove" glasovanja, koji su prema mišljenju nekih autora (npr. Lyons i Sinnott, 2003.) u većini slučajeva ionako nevažni, a u predizbornim istraživanjima ponekad i teško predvidivi, obuhvaćeni se razlozi odnose na očekivane dobiti od sudjelovanja na izborima (ili, preciznije, na izostanak takvih očekivanja), vrednovanje aktualne političke ponude (u smislu indiferentnosti i alijenacije kao ključnih postavki spacijalnoga modela) i, sukladno psihologijskome konceptu, na općenito nedostatan interes za politiku.

Tablica 6
Deklarirani razlozi
izborne apstinencije

Hijerarhijski odnos mogućih razloga izborne apstinencije, deklariranih u istraživanjima 2002. i 2003. godine, prikazan je u tablici 6.

| | Istraživanje 2002. | | Istraživanje 2003. | |
|--|--------------------------------------|------|--------------------------------------|------|
| | Prosjek (raspon ljestvica 1-5) | Rang | Prosjek (raspon ljestvica 1-5) | Rang |
| Ne vidim ni jednu stranku za koju bih želio glasati. | 4,01 | 1 | 3,86 | 1-3 |
| Svi su političari isti, pa je nevažno tko je na vlasti. | 3,88 | 2-3 | 4,04 | 1-3 |
| Izbori ne mogu bitno promijeniti sadašnje stanje u Hrvatskoj. | 3,90 | 2-3 | 3,79 | 1-3 |
| Smatram da moj glas ionako ne bi utjecao na izborne rezultate. | 3,50 | 4-5 | 3,61 | 4-5 |
| Općenito sam slabo zainteresiran za politiku. | 3,40 | 4-5 | 3,71 | 4-5 |
| Ne vjerujem da će izbori biti pošten. | 2,98 | 6 | 3,06 | 6 |

Pređeni podaci jasno pokazuju da se u oba provedena istraživanja glavni razlozi izborne apstinencije mogu svesti na opću obeshrabrenost politikom i političarima, bilo da je riječ o nedostatnoj privlačnosti političke ponude, općoj nepovjerenosti spram politike i njezinih aktera ili pak o niskoj razini očekivanja spram mogućih društvenih promjena nakon održavanja izbora. U usporedbi sa spomenutim, značajno su manje važni nedostatna zainteresiranost za politiku te načelni stav da je "dobit" od osobnoga sudjelovanja mala, bilo zbog dojma da pojedinačni glas ionako ne može utjecati na izborne rezultate, bilo pak zbog očekivane neregularnosti izbora zbog koje glasovanje gubi svoj osnovni smisao. Iako o problemu izborne apstinencije govore s drugoga stajališta, ovi su rezultati donekle u skladu s prije pređenim nalazima diskriminativne analize, prema kojima odluku o nesudjelovanju na izborima u većoj mjeri objašnjavaju politički stavovi potencijalnih apstinenta nego njihova opća nezainteresiranost za politiku i izbore. U terminima teorije racionalnog izbora, zabilježeni deklarativni razlozi pak pokazuju da se u analiziranoj izbornoj situaciji odluka o glasačkoj apstinenciji može objasniti alijenacijom, indiferentnošću i općenito niskom razinom očekivanja u svezi s mogućim društvenim "dobitima" od održavanja izbora.

ZAKLJUČAK

Rezultati provedenih istraživanja u skladu su sa stajalištima nekih istraživača (npr. Bannon, 2003.; Diplock, 2002.; Pattie i Johnston, 2001.), prema kojima izborne apstinate nije opravdano promatrati kao homogenu skupinu ujednačenih osobina i razloga neodazivanja na izbore, nego ih valja gledati kao različite, specifično definirane segmente. Na svim obuhvaćenim analitičkim razinama dobiveni rezultati daju naslutiti da je, u analiziranoj izbornoj situaciji, opravdano govoriti o dvije osnovne skupine apstinenta: za prvu su karakteristični relativno slabo opće zanimanje za politiku i niska razina očekiva-

nja u svezi s mogućim pozitivnim posljedicama izbora, na temelju čega se značajno razlikuje i od mogućih glasača trenutačno vladajućih stranaka i od oporbno orijentiranih birača; drugu pak najbolje opisuju nepovoljni stavovi spram aktualne vlasti i opće društvene situacije, prema kojima je ta skupina apstinena uočljivo nalik glasačima tadašnjih oporbenih stranaka, a značajno se razlikuju (u smislu izrazitije kritičnosti) od pristasa stranaka trenutačno vladajuće koalicije. Sukladno stajalištima Downsa (1957.), Campbella i suradnika (1960.), Lyonsa i Sinnotta (2003.) i nekih drugih autora koji razlikuju redovite i epizodne, strukturne i konjunkturane, odnosno tvrdokorne i marginalne (ne)glasače, u prvom je slučaju vjerojatno riječ o dijelu glasačkoga tijela koje se u pravilu ne odaziva na izbore, dok je druga skupina pretežno definirana situacijski, na temelju nezadovoljstva aktualnim političkim i općedruštvenim stanjem i istodobnim nedostatkom zadovoljavajućega političkog izbora. Budući da je riječ o u nas prvoj analizi ove vrste, dobivene bi rezultate i njihovu ponuđenu interpretaciju valjalo svakako provjeriti u nekoj novoj izbornoj situaciji te dopuniti mogućim prediktorima izborne apstinencije koji u ovoj prilici nisu obuhvaćeni, ponajprije vrednovanjem aktualne izborne "ponude" te načelnim političkim i stranačkim preferencijama birača koji ne pokazuju sklonost odazivanju na izbore.

BILJEŠKE

¹ Izvorno, spacijalni model objašnjava izborne preferencije birača. Prema postavkama toga modela, birači su skloni glasovati za stranku koja im je najbliža u političkom prostoru, a koji je najčešće operacionaliziran kao jednodimenzionalni lijevo-desni kontinuum (Whiteley i sur., 2004.). Ako pojedinac na isti način percipira sve stranke u prostoru, morao bi glasovati za sve (što nije moguće) ili ni za jednu pa će najvjerojatnije apstinirati. Jednako se tako neće odazvati izborima ni u slučaju kad ni jednu od ponuđenih stranaka ne doživljava dostatno bliskom.

² To se osobito odnosi na teoriju racionalnog izbora, koja je, iako vrlo utjecajna, bila najčešćim predmetom kritike empirijski orijentiranih znanstvenika. Razlog je tome previše pojednostavljeno objašnjenje izbornog odziva i najvažnijih motiva glasovanja te minimalna vjerojatnost da bi bilo koji birač mogao utjecati na rezultate masovnih izbora. Time glasovanje postaje iracionalni čin jer "troškovi", bez obzira na to koliko bili niski, u pravilu prevladavaju nad tako shvaćenom "dobiti" (Kromkowski, 2003.; Grafstein, 1991.).

³ Iako se u izvornom obliku ova dihotomija rabi kao osnova za objašnjenje političkih preferencija, kako to ističe Kasapović (2003.), ona se ustalila i kao uobičajena tipološka podjela u suvremenim studijama izborne apstinencije.

⁴ Osobito zanimljivu klasifikaciju nudi Viros (1994.) na temelju podataka prikupljenih intervjuom. Razlikujući na prvoj razini osobe niske i visoke politiziranosti, autorica razlikuje skupine apstinena koje odlikuje manjak socijalne integracije, nerazvijena politička svi-

jest, nedostatan politički interes, nepovjerenje u politiku te zanimanje za alternativne političke pokrete i akcije.

⁵ Izborni odziv deklariran u poslijeizbornim anketama u pravilu je viši od stvarnoga (npr. Aarts i Wessels, 2002.; Lyons i Sinnott, 2003.), što je također rezultat povezanosti anketnog i izbornog odziva, ali i sklonosti dijela ispitanika da daju socijalno poželjne odgovore.

⁶ Radi boljeg razumijevanja rezultata valja podsjetiti da su modaliteti varijabli poredani po intenzitetu od najmanjeg do najvećeg tako da viša prosječna vrijednost označuje npr. veći interes, bolju informiranost, povoljniji stav, učestalije glasovanje na izborima i sl.

⁷ Podsjećamo da je riječ o skupini problema izdvojenih faktorskom analizom. Radi boljeg razumijevanja rezultata u zagradama navodimo varijable s najvećim saturacijama.

⁸ Sadržajna struktura ovih faktora u osnovi je nalik faktorima zadovoljstva ostvarenjem društvenih ciljeva iz istraživanja 2002. godine.

⁹ Varijabla spola kodirana je dihotomno, pri čemu 1 označuje muški, a 2 ženski spol.

¹⁰ Da takva pretpostavka nije sasvim neutemeljena, pokazuje i u prosjeku viša dob apstinenata zabilježena istraživanjem 2002. godine nego istraživanjem iz 2003. (vidjeti tablice 1 i 2), kao i podatak da je u istraživanju iz 2002. u svoj izlazak na izbore bilo sigurno 50,6% anketiranih građana, a 2003. njih 68% (Lamza Posavec i sur., 2003.).

¹¹ Prema uobičajenom kriteriju, značajnima držimo projekcije veće od 0,30 bez obzira na predznak.

¹² Negativna projekcija u ovom slučaju označuje manje izrazitu percepciju određenoga društvenog problema, što je usporedivo s pozitivnom projekcijom zadovoljstva ostvarenjem društvenih ciljeva (odnosno rješavanjem problema) u istraživanju 2002. godine.

LITERATURA

Aarts, K., Wessels, B. (2002.), *Electoral Turnout in West-European Democracies*, Paper prepared for delivery at 2002. Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston.

Adams, J., Merrill, S. (2003.), Voter Turnout and Candidate Strategies in American Elections, *The Journal of Politics*, 65 (1): 161-189.

Bannon, D. P. (2003.), *Electoral participation and non-voter segmentation*, Paisley: University of Paisley.

Brody, R. A., Page, B. I. (1973.), Indifference, Alienation and Rational Decisions, *Public Choice*, 15: 1-17.

Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., Stokes, D. E. (1960.), *The American Voter*, Chicago: The University of Chicago Press.

Diplock, S. K. (2002.), Non-Voters, Political Disconnection and Parliamentary Democracy, *Parliamentary Affairs*, 55: 715-730.

Downs, A. (1957.), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper.

Grafstein, R. (1991.), An Evidential Decision Theory of Turnout, *American Journal of Political Science*, 35 (4): 989-1010.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 383-404

LAMZA POSAVEC, V.:
APSTINENCIJA...

Hughes, J. E., Conway, M. M. (1997.), *Public Opinion and Political Participation*. U: B. Norrander, C. Wilcox (ur.), *Understanding Public Opinion*, str. 191-210, Washington D.C.: A Division of Congressional Quarterly.

Kasapović, M. (2003.), *Izborni leksikon*, Zagreb: Politička kultura.

Kromkowski, Ch. A. (2003.), *Electoral Participation and Democracy in Comparative Historical and Cross-National Perspective: A New Conceptualization and Evaluation of Voting in Advanced and Developing Democracies, 1776-2002*, Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia, 31. VIII. 2003.

Lamza Posavec, V., Ferić, I., Rihtar, S. (2002.), *Javno mnijenje Hrvatske: studeni-prosinac 2002.*, Zagreb: Institut Pilar.

Lamza Posavec, V., Ferić, I., Rihtar, S. (2003.), *Javno mnijenje Hrvatske: izbori za Hrvatski sabor 2003*, Zagreb: Institut Pilar.

Lamza Posavec, V. (1997.), Odbijanje ankete u istraživanjima javnoga mnijenja, *Društvena istraživanja*, 6 (6): 747-772.

Lyons, P., Sinnott, R. (2003.), *The Study of Voter Turnout: State of the Art*, Dublin: Institute for the Study of Social Change, Public Opinion & Political Behaviour Research Programme, University College Dublin.

Leighley, J. E., Nagler, J. (1992.), Individual and systematic influences on turnout: Who Votes?, *Journal of Politics*, 54: 718-740.

Merrill, S., Grofman, B. (1999.), *A Unified Theory of Voting: Directional and Proximity Spatial Models*, Cambridge: Cambridge University Press.

Pattie, C., Johnston, R. (2001.), A Low Turnout Landslide: Abstention at the British General Election of 1977, *Political Studies*, vol. 49: 286-305.

Perea, E. A. (2002.), Individual characteristics, institutional incentives and electoral abstention in Western Europe, *European Journal of Political Research*, 41 (5): 643-673.

Riker, W., Ordeshook, P. C. (1968.), A theory of the calculus of voting, *American Political Science Review*, 62: 25-42.

Sinnott, R. (2003.), *Electoral participation/absenteeism: a framework for research and policy-development*, paper delivered at the first plenary meeting of FP5 Changequal network, Mannheim, 10.-12. IV. 2003.

Šiber, I. (2003.), Tri klasična pristupa istraživanju ponašanja birača, *Politička misao*, 40 (2): 88-103.

Viros, R. (1994.), *A Qualitative Approach to Electoral Abstention*, Working paper n. 98., Barcelona: Univesitat Pompeu Fabra.

Whiteley, P., Clarke, H. D., Sanders, D., Stewart, M. (2004.), *The Decision (Not) to Vote: Testing Rival Models of Turnout in the British General Election of 2001*, izlaganje s konferencije *Empirical and Formal Models of Politics*, 16-18th January, Center in Political Economy, Washington University, St. Louis.

Wolfinger, R. E., Rosenstone, S. J. (1980.), *Who Votes?*, New Haven: Yale University Press.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 383-404

LAMZA POSAVEC, V.:
APSTINENCIJA...

Abstention at Elections for Croatian Parliament in 2003: Who Didn't Vote and Why?

Vesna LAMZA POSAVEC
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The analysis conducted attempted to verify the assumption that persons who do not intend to vote at elections differ in their demographic and social characteristics as well as in certain indicators of interest for politics and political attitudes from those who are ready to vote. The data were gathered within a set of extensive opinion polls conducted on selected probability samples of the voting population of Croatia towards the end of 2002 and on the eve of the parliamentary elections in 2003. In the case of both groups of data the results of descriptive and discriminative analyses show that election abstainers cannot justifiably be observed as a homogenous group sharing similar characteristics and reasons for not turning out for elections, but as differing, specifically defined segments. In the analysed election situation, it is justified to speak of two main groups of abstainers: the first is characterised by a relatively low degree of general interest for politics and low level of expectations with regard to positive consequences of the elections (based on which it differed greatly from the possible voters of the currently ruling parties and oppositionally oriented voters), while the second is best described by unfavourable attitudes to the current ruling power and general social situation (according to which this group noticeably resembled potential voters of the then oppositional parties, and significantly differed from supporters of the currently ruling coalition).

Wählerabstinenz bei den kroatischen Parlamentswahlen 2003: Wer enthielt sich der Stimme und warum?

Vesna LAMZA POSAVEC
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Anhand der durchgeführten Untersuchung sollte die These geprüft werden, dass sich Personen, die sich nicht an politischen Wahlen beteiligen, gemäß demografischen und sozialen Merkmalen sowie hinsichtlich ihrer politischen Interessen und Einstellungen von aktiven Wählern unterscheiden. Entsprechende Angaben wurden im Rahmen umfangreicher Meinungsumfragen gesammelt, die gegen Ende des Jahres 2002 sowie unmittelbar vor den kroatischen

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 383-404

LAMZA POSAVEC, V.:
APSTINENCIJA...

Parlamentswahlen im Jahre 2003 in einer probabilistisch ausgewählten Gruppe volljähriger kroatischer Bürger durchgeführt wurden. Die Ergebnisse beider Umfragen zeigten nach deskriptiven und diskriminativen Analysen, dass die Ausgangsthese keine Rechtfertigung hat, d.h., dass Personen, die sich nicht an politischen Wahlen beteiligen, nicht als eine homogene Bevölkerungsgruppe betrachtet werden dürfen; vielmehr hat die Wahlabstinenz jeweils sehr unterschiedliche und spezifische Ursachen. In der analysierten Wahlsituation kann man in diesem Sinne von zwei Hauptgruppen sprechen, in die der Stimmabgabe sich enthaltende Personen geteilt werden können: Charakteristische Merkmale der ersten Gruppe sind ein relativ geringes Interesse an Politik, geringe Erwartungen bezüglich der Wahlergebnisse (im Unterschied zu aktiven Wählern, egal ob ihre Stimme einer der im Parlament vertretenen oder einer der Oppositionsparteien galt); in der zweiten Gruppe überwiegen kritische Einstellungen gegenüber der aktuellen Regierung und der allgemeinen gesellschaftlichen Lage (hierin ähnelte diese Gruppe deutlich den potenziellen Wählern der damaligen Oppositionsparteien und unterschied sich drastisch von den Anhängern der zu diesem Zeitpunkt herrschenden Koalitionsparteien).